

літературе. Отмечено, что несмотря на значительное количество научной литературы, посвященной изучению воображения, некоторые аспекты данного вопроса остаются мало разработанными. В частности, недостаточно исследованной взаимосвязь развития речи и воображения в целом. В основе нашей работы было положено предположение о том, что речевая патология и особенности психического развития детей с общим недоразвитием речи негативно отражается на особенностях воображения, что приводит к качественному и количественному отклонению в ее развитии. В дальнейшем мы работаем над экспериментальным изучением особенностей воображения детей с общим недоразвитием речи и выявление особенностей воображения у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи.

Ключевые слова: специальная психология, воображение, дети старшего дошкольного возраста, общее недоразвитие речи.

Moroz O. A. The problem of imagination development in preschool children with general speech backwardness

The article discusses the problem of forming imagination in preschool children with general speech backwardness. Studying the scientific literature on the subject of the study is done. The scientific data of the problem in general and special psychological, educational literature is analyzed and summarized. It is noted that despite on the considerable amount of scientific literature concerned imagination study, some aspects of this issue aren't enough developed. In particular, the relationship of speech and imagination insufficiently researched. The assumption that speech pathology and special mental development of children with general speech backwardness has negative impact on the features of the imagination, leading to qualitative and quantitative variations in its development is laid in the basis of our work. In the future, we are working on an experimental study of the characteristics of children's imagination with the general backwardness of speech and identify characteristics of imagination in preschool children with general speech backwardness.

Keywords: special psychology, imagination, preschool children, general speech backwardness.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2014 р.

Статтю прийнято до друку 31.03.2014 р.

Рецензент: д.п.н., проф.Шеремет М.К.

УДК: 159.923.4-053.66-053.36

ОСОБЛИВОСТІ ТЕМПЕРАМЕНТУ ПІДЛІТКІВ З ЛЕГКОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Огороднійчук З.В.

кандидат психологічних наук, професор

Клименко В.В.

Проблема вивчення особливостей темпераменту підлітків з легкою розумовою відсталістю є актуальною та важливою для сучасної психології. Оскільки підлітковий вік характеризується динамічними змінами всіх фізіологічних систем і психічних функцій будь-який вплив з боку дорослих та однолітків викликає у підлітка бурхливу реакцію. А так як процес дорослішання ускладнений органічним ураженням мозку та вторинними порушеннями стає важливим розмежування та розуміння істинних психологічних особливостей темпераменту.

Підлітковий вік є найскладнішим етапом розвитку та становлення особистості для дітей з розумовою відсталістю. Підлітку доводиться освоювати нові соціальні ролі та функції, перебудовувати відносини з навколишнім світом, змінювати уявлення про себе як про особистість. Треба враховувати, що вибуховість підлітка, його бурхлива соціальна активність або, навпаки, сповільненість, ізоляція не обов'язково є проявом типу темпераменту.

Досліджуючи тип темпераменту та виявляючи психологічні особливості темпераменту стає можливим знайти індивідуальний підхід до кожного підлітка з легкою розумовою відсталістю.

Вивченням природи темпераменту займалися представники гуморальної, конституційної і психологічної теорій. Темперамент став предметом уваги медиків і філософів раніше за інші психологічні характеристики, але вивчення його було переважно емпіричним, заснованим радше на спостереженні, ніж на достовірному аналізі наукових даних.

Темперамент (лат. tempero-змішую) - вроджена, стійка характеристика індивідуальності, одна з найважливіших структурних одиниць психодинамічної організації психічної діяльності (темпу, ритму, інтенсивності окремих психічних процесів і станів), що показує спосіб реагування на події. Різні комбінації цих генотипічних властивостей створюють індивідуальні відмінності фенотипічних параметрів особистості: екстраверсії - інтроверсії, активності, пластичності - ригідності, тривожності. Існує багато підходів у трактуванні суті поняття «темперамент».[2]

Існує велика кількість теорій темпераменту: найдавніша- гуморальна теорія темпераменту - співвідношенням між чотирма рідинами (кров, жовч, чорна жовч і слиз, або лімфа, флегма), які циркулюють у людському організмі; темперамент пов'язували з особливостями будови тіла та обміну речовин в організмі;

природничо-наукова теорія темпераменту І. Павлова основана на типологічних властивостях нервової системи тварин і людей (сила, врівноваженість і рухливість збуджувального і гальмівного нервових процесів). Це дало змогу розглядати чотири типи темпераменту, які характеризують чотири типи вищої нервової діяльності - сильний, врівноважений, рухливий тип нервової системи - темперамент сангвініка; сильний, врівноважений, інертний - флегматика; сильний, нерівноважений - холерика; слабкий - меланхоліка. [1]

Надалі психологи розробили теорії темпераменту, які ґрунтуються на різних підходах: конституційні теорії темпераменту (зв'язок між статурою людини і властивостями її особистості); організмична типологія (організм людини і його розлади залежать від середовища і вроджених схильностей); теорія співвідношення статури, темпераменту і характеру; описова теорія темпераменту (опис властивостей темпераменту, абстрагований від будови і функцій організму); типологія психічних відмінностей, за якою люди, виходячи з психологічних відмінностей, ділилися на два загальні типи - екстравертований та інтровертований; факторні теорії темпераменту (визначення структури темпераменту); теорія відмінності способів реагування людей на певні подразники; теорія зв'язку між типологічними особливостями властивостей нервової системи і окремими характеристиками (властивостями) темпераменту; теорія спадковості темпераменту.

Досліджуючи особливості темпераменту підлітків важливим стає час максимальної проявленості темпераменту, а саме – підлітковий вік. Підлітковий вік – самий важкий і складний з усіх періодів розвитку дитини, що представляє собою період становлення особистості. Це самий відповідальний період, оскільки тут складаються основи моральності. Формуються соціальні установки. Ставлення до себе, до людей, до суспільства. Крім того, в цьому віці стабілізуються риси характеру та основні форми міжособистісної поведінки. Головні мотиваційні лінії цього вікового періоду, пов'язаний з активним прагненням до особистісного самовдосконалення, - це самопізнання, самовираження і самоствердження. Підліток вже не вважає себе дитиною, він прагне якнайшвидше стати дорослим, це створює зовсім нову зовнішню і внутрішню ситуацію особистісного психічного розвитку. Вона вимагає і породжує зміну всієї системи відносин підлітка з оточуючими людьми і самим собою. У підлітковому віці змінюються зміст і роль наслідування у розвитку особистості. У цьому віці триває процес формування і розвитку самосвідомості дитини. На відміну від попередніх вікових етапів він так само, як і наслідування, змінює свою орієнтацію і стає спрямованим на свідомість людиною своїх особистісних особливостей.

Що стосується підлітків з легкою розумовою відсталістю, цей період так само характеризується для них, як найважчий період дорослішання та становлення особистості. Розвиток особистості розумово відсталої дитини, відрізняється певною своєрідністю, проте підкоряється тим же загальним законам, що й розвиток особистості нормальної дитини. Складність полягає у тому, що перехід до підліткового віку та зміни в організмі підлітка відбуваються та тривають коротший строк, ніж у підлітків в нормі. Ряд особливостей розумово відсталих дітей обумовлюється порушенням їх вищої нервової діяльності, недорозвиненням мислення, пізнавальної діяльності, незрілістю емоційно-вольової сфери тощо. Ці особливості, у свою чергу, обумовлюють відому інертність, млявість, зниження активності, працездатності. У деяких розумово відсталих дітей виявляється замкнутість і неконтактність. Все це накладає своєрідний відбиток на структуру їх особистості. Спрямованість особистості розумово відсталих дітей включає систему мотивів, потреб та інтересів. У цьому зв'язку слід зазначити, що через недорозвинення інтелекту їх потреби бідні і слабо регулюються свідомістю. Конкретно це виражається в перевазі елементарних органічних потреб (їжа, сон і т. д.). Недорозвинення вищих культурних потреб обумовлює своєрідність інтересів і мотиваційної сфери розумово відсталих дітей. Органічне ураження головного мозку призводить до різкого зниження компенсаторних можливостей, обмежує можливості, як загального розвитку, так і розвитку здібностей розумово відсталих дітей.

Особливості пізнавальної діяльності розумово відсталих підлітків характеризуються не диференційованістю процесів сприйняття і уваги, несформованістю розумових і рахункових операцій, вузьким обсягом механічної пам'яті, не диференційованістю і низьким рівнем мнемічних образів. Розвиток довільності психічних процесів пов'язано з великими труднощами.

Внаслідок недорозвинення вищих психічних функцій відзначаються утруднення узагальнювати враження минулого і сьогодення, робити з них висновки і таким чином здобувати досвід, нові знання і поняття. Запас знань завжди обмежений. Внаслідок утруднення засвоєння абстрактних понять розумово відсталі підлітки не розуміють їх переносного сенсу. Нездатність до абстракції може виявлятися вже й у тому, що рахунок проводиться тільки в іменованих числах або з допоміжними предметами, рахунок абстрактних чисел недоступний. Ускладнено відміну головного від другорядного, диференціація явищ різного порядку, краще засвоюється форма, ніж внутрішній зміст явищ.

Важливо зауважити, що підлітковий період відзначається найперше тим, що відбувається удосконалення самосвідомості, спричинене особливою увагою дитини до своїх недоліків. Деякі розумово відсталі підлітки усвідомлюють свій дефект. Але найбільш істотним порушенням психічної діяльності підлітків з розумовою

відсталістю є недостатність критичного ставлення до себе і ситуації, нездатність зрозуміти доцільність своїх вчинків і передбачати їх наслідки. У розумово відсталих підлітків слабо виражена схильність до фантазування, так як вони не можуть створювати нові образи з матеріалу старих уявлень.

Загальною характерною ознакою для емоційно-вольової сфери цих осіб є переважання не так тонких диференційованих емоцій, скільки афектів. Емоційні переживання обмежені інтересами, мають до них безпосереднє відношення. Вони рідко відчувають невдоволення собою, або почуття вини. Недорозвинення і недосконалість вольових функцій може проявлятися у своєрідному поєднанні сугестивності, пасивності, впертості, імпульсивності. Збудливість, егоцентризм можуть бути у навіюваних і боязких розумово відсталих підлітків. Складність формування волі у розумово відсталих обумовлена особливостями виховання їхніх моральних почуттів. Переживання підлітків з легкою розумовою відсталістю досить примітивні, різнополярні. Диференційованих, тонких відтінків переживань у них майже немає. Почуття розумово відсталих дітей, їх емоційні реакції часто бувають неадекватні. Не диференційованість, вузькість діапазону переживань визначає відсутність або слабку вираженість боротьби мотивів яка є важливим чинником формування емоційно-вольової сфери людини.

Характер підлітка з легкою розумовою відсталістю обумовлений темпераментом. Характер - це складне утворення, де в єдності проявляються зміст і форма духовного життя людини, це стиль поведінки особистості.[2]

Внаслідок слабкості діяльності кори головного мозку, недорозвинення емоційно-вольової сфери, інтересів, переконань характер розумово відсталих так само, як і інші структурні компоненти особистості, відрізняється своєрідністю. При цьому треба відзначити, що недорозвинення характеру при розумовою відсталості досить часте, але не обов'язкове вторинне відхилення. Характер проявляється і формується в системі відносин. Людина не тільки пізнає навколишній світ, а й певним чином ставиться до нього. Необхідно враховувати і те, що система відносин всередині різних груп розумово відсталих носить своєрідний характер. Так, наприклад, діти з легкою розумовою відсталістю з переважанням процесу збудження некритичні, афективних і імпульсивні. Діти з перевагою процесу гальмування мляві, інертні і не відчувають скільки-небудь значної потреби в спілкуванні.

Також, одним з найважливіших чинників формування особистості підлітка з легкою розумовою відсталістю є його самооцінка. У розумово відсталих підлітків формування самооцінки має свої особливості, оскільки, становлення самооцінки відбувається у них значно повільніше і з великими труднощами, ніж у дітей в нормі. Це обумовлено характером дефектів пізнавальної діяльності, негативними особливостями емоційно-вольової сфери, труднощами спілкування, недостатньо адекватним сприйняттям дійсності. Так більшість розумово відсталих підлітків мою завищену самооцінку, особливо в сфері шкільної успішності. Але по мірі дорослішання діти більш об'єктивно оцінюють свої досягнення в навчальній діяльності і свої інтелектуальні можливості.

Так само як і відбуваються зміни з самооцінці розумово відсталого підлітка, зміни відбувається і в його характері

У підлітковому віці діти стають особливо чуйними до думки однолітків і дорослих, перед ними вперше гостро постають проблеми морально - етичного характеру, пов'язані, зокрема, з інтимними людськими взаєминами. Опинившись в доступній його розуміння ситуації, здатний до співпереживання, до емоційного відгуку на переживання іншої людини і прагне надати йому ту чи іншу допомогу. У підлітків з легкою розумовою відсталістю з'являється осмислення своїх дій і вчинків, формуються позитивні звички і правильна побутова поведінка, необхідна для їх успішної соціальної адаптації. Також у підлітків з розумовою відсталістю відзначається готовність до виконання будь-якого трудового завдання, не уявляючи собі ні способів виготовлення предмета, ні порядку операцій. Учні не дотримуються необхідних вимог, хоча в ряді випадків і пам'ятають їх, ігнорують особливості виробу. Успішність трудової діяльності підлітків, так само як і дітей в нормі, багато в чому залежить від їх працездатності. У розумово відсталих учнів вона нижча, ніж у учнів масової загальноосвітньої школи, відповідно і нижче результат їхньої праці. Більшість же розумово відсталих підлітків досягають значної самостійності в праці. Вони можуть правильно, без допомоги вчителя, виконати нескладне трудове завдання, а також цілком адекватно оцінити отриманий ними в процесі трудової діяльності результат. У підлітків мотиви вибору товариша представлені більш диференційовано і виразно. Вони високо цінують такі якості однолітків, як сміливість, прагнення прийти на допомогу. Міжособистісні відносини в колективі і самооцінка у великій мірі визначаються успіхами у навчальній діяльності підлітків. Добре успішних учні з адекватною або дещо заниженою самооцінкою своїх можливостей і успіхів, як правило, займають сприятливе місце в колективі. Розумово відсталі школярі зі слабкою успішністю, переоцінюють свої можливості, що проявляють завищену самооцінку і неадекватний рівень домагань у сфері міжособистісних відносин, найчастіше займають несприятливе становище в колективі однолітків. Самооцінка не тільки є регулятором поведінки підлітка та його взаємин з навколишнім середовищем, а й становить важливий компонент у формуванні самосвідомості людини. Розвиток ставлення до навчання у дітей з інтелектуальною недостатністю протікає надзвичайно уповільнено і характеризується

нестійкістю, може змінюватися під впливом ситуації, зміни обстановки, успіху чи неуспіху. Підлітки переважно позитивно ставляться до навчання. Разом з тим у окремих учнів спостерігається – негативне ставлення. У більшості розумово відсталих підлітків спостерігається вибіркоче ставлення до шкільних предметів, хоча такі переваги проявляються у них значно пізніше, ніж в нормі, у деяких ж вони не формуються навіть до випускного класу.

Інтерес до проблеми темпераменту пов'язаний з очевидністю індивідуальних відмінностей між людьми. Психіка кожної людини унікальна.

Темперамент і сьогодні залишається дискусійною і невирішеною проблемою. Однак при всій різноманітності підходів до проблеми вчені та практики визнають, що темперамент - біологічний фундамент, на якому формується особистість як соціальна істота.

Дослідження темпераменту мають багатовікову історію. Ще в період античності вчені вказували на важливу роль темпераменту в поведінці людини. Початок сучасному науковому дослідженню темпераменту поклав І.П.Павлов. Вчення про темперамент розвивалося у двох напрямках. У рамках першого напрямку вивчалися фізіологічні основи темпераменту, в рамках другого напрямку вивчалися його психологічні прояви. У вітчизняній психології великий внесок у розробку першого напрямку був зроблений в рамках диференційно - психологічного підходу. Велика дослідження психологічної складової темпераменту та психодинамічних властивостей темпераменту - екстраверсії, екстрапунітвності, тривожності та, тим самим, розширилося традиційне розуміння темпераменту. Широке розповсюдження отримала теорія, яка відносила екстраверсію і нейротизм до біологічних основ особистості. Не дивлячись на існування різних дослідницьких підходів, зараз і у вітчизняній і зарубіжній психології провідне місце набуває психобіологічний підхід.

Темперамент, на думку більшості вчених, є динамічною складовою особистості, визначаючи характер протікання діяльності, доведено вплив темпераменту на пізнавальну діяльність, комунікативну, на особливості навчання і розвитку дітей, що найбільше проявляється в період підліткового віку.

Підлітковий вік - один з найбільш складних періодів розвитку людини. Він практично багато в чому визначає все подальше життя індивідуума. Саме в підлітковому віці переважно відбувається становлення темпераменту та характеру. Перехід від опікуваного дорослими дитинства до самостійності, а також бурхлива гормональна перебудова організму – роблять підлітка з легкою розумовою відсталістю особливо уразливим і піддатливим до негативних впливів середовища.

Головною проблемою підліткового віку дитини з легкою розумовою відсталістю можна вважати вплив первинного дефекту, темпераменту та особистісних рис характеру на особистість в цілому. Найцінніше психологічне придбання підлітка - відкриття свого внутрішнього світу та поява такого психологічного новоутворення – самосвідомість, а також - самовизначення, становлення нової взаємодії з соціумом та знаходження місця в соціумі. Що викликає неабиякі труднощі для підлітка з легкою розумовою відсталістю.

Своє дослідження проводили на базі школи – інтернату №26 для дітей з порушенням розумового і фізичного розвитку. Діагностовані були учні 8-го класу з діагнозом - легка розумова відсталість, F 70.

Для вивчення особливостей темпераменту підлітків були використані такі методики:

1. Методика «Шкала емоційної стабільності - нестабільності (нейротизму)» Г. Айзенка
2. Методика «Дослідження типу темпераменту» Г. Айзенка
3. Методика «Дослідження властивостей темпераменту» В.М.Русланова.

Методика «Шкала емоційної стабільності - нестабільності (нейротизму)» показала середню емоційну стабільність на 50 % учнів, емоційну стабільність у 37,5 % учнів і лише у 12,5 % тестованих – емоційну нестабільність. За методикою «Дослідження типу темпераменту» - більше 60 % учнів мають холеричний тип темпераменту, 12,5 % учнів мають меланхолічний тип темпераменту та 25 % мають невизначений тип темпераменту або - осьовий - їх результати лежать в межі зіткнення всіх типів темпераменту – ідеальне поєднання. За результатами методики «Дослідження властивостей темпераменту» у 70 % підлітків відмічається середні та високі показники по блокам- ергічність, пластичність та темп, та низькі показники по блоку – емоційна чутливість, 20 % показники по блокам мають середні показники, та у 10 % учнів блок емоційна чутливість перевищує по показникам ніж блоки ергічність, пластичність та темп.

Отримані результати вже свідчать про особливості темпераменту підлітків з легкою розумовою відсталістю – оскільки більшість з учнів мають холеричний тип темпераменту, меншість – меланхолічний, а сангвініків та флегматиків зовсім не було виявлено. Також спостерігаються особливості властивостей темпераменту розумово відсталих підлітків, оскільки властивість темпераменту, що відповідає за емоційну чутливість набагато знижена у таких дітей. А рівень нейротизму у більшості має середню вираженість – тобто наближений до норми.

В подальшому дослідженні ми маємо намір розробити рекомендації, щодо психокорекції особливостей темпераменту підлітків з легкою розумовою відсталістю.

Література

1.Павлов І.П. «Про типологічні властивості нервової системи людини та тварин», 1910 р. 2.Психологія особистості : Словник – довідник/ За ред. П.П.Горностаєва, Т.М.Титаренко. – К.: Рута, 2001.

References

1. Pavlov I.P. "Pro tipologichni vlastivosti nervovoy systemy lyidini l tvarin", 1910 p. 2. Psykhologia osobistosti : Slovnik – dovidnik/ Za red.P.P.Gornostaya, T.M.Titareno. – K.: Ruta, 2001.

Огороднійчук З.В., Клименко В.В. Особливості темпераменту підлітків з легкою розумовою відсталістю

Стаття розкриває особливості темпераменту підлітків з легкою розумовою відсталістю, знання яких є необхідною умовою вибору ефективних шляхів допомоги для успішної соціально-психологічної адаптації підлітків у соціумі. Автори в своїй роботі проаналізували існуючі підходи де вивчаються теорії темпераменту. Дане дослідження проводилося на базі школи – інтернату №26 для дітей з порушенням розумового і фізичного розвитку. Діагностовані були учні 8-го класу з діагнозом - легка розумова відсталість, F 70. Для вивчення особливостей темпераменту підлітків були використані такі методики:1. Методика «Шкала емоційної стабільності - нестабільності (нейротизму)» Г. Айзенка. 2.Методика «Дослідження типу темпераменту» Г.Айзенка. 3.Методика «Дослідження властивостей темпераменту» В.М.Русланова. Методика «Шкала емоційної стабільності - нестабільності (нейротизму)» показала середню емоційну стабільність на 50 % учнів, емоційну стабільність у 37,5 % учнів і лише у 12,5 % тестованих – емоційну нестабільність. За методикою «Дослідження типу темпераменту»- більше 60 % учнів мають холеричний тип темпераменту, 12,5 % учнів мають меланхолічний тип темпераменту та 25 % мають невизначений тип темпераменту або - осьовий - їх результати лежать в межі зіткнення всіх типів темпераменту – ідеальне поєднання. За результатами методики «Дослідження властивостей темпераменту» у 70 % підлітків відмічається середні та високі показники по блокам- ергічність, пластичність та темп, та низькі показники по блоку – емоційна чутливість, 20 % показники по блокам мають середні показники, та у 10 % учнів блок емоційна чутливість перевищує по показникам ніж блоки ергічність, пластичність та темп. Отримані результати свідчать про особливості темпераменту підлітків з легкою розумовою відсталістю – оскільки більшість з учнів мають холеричний тип темпераменту, меншість – меланхолічний, а сангвініків та флегматиків зовсім не було виявлено. Також спостерігаються особливості певних проявів темпераменту розумово відсталих підлітків. Емоційна чутливість набагато знижена у таких дітей. Рівень нейротизму у більшості має середню вираженість – тобто наближений до норми.

Ключові слова: темперамент, підлітковий вік, легка розумова відсталість, психологічні особливості, психодіагностичне обстеження.

Огороднійчук З.В., Клименко В.В. Особенности темперамента подростков с легкой умственной отсталостью

Статья раскрывает особенности темперамента подростков с легкой умственной отсталостью, знание которых является необходимым условием выбора эффективных путей помощи для успешной социально - психологической адаптации подростков в социуме . Авторы в своей работе проанализировали существующие подходы где изучаются теории темперамента . Данное исследование проводилось на базе школы - интерната № 26 для детей с нарушением умственного и физического развития. Диагностированы были ученики 8- го класса с диагнозом - легкая умственная отсталость, F 70 .Для изучения особенностей темперамента подростков были использованы следующие методики:1 . Методика « Шкала эмоциональной стабильности - нестабильности (нейротизма) » Г. Айзенка.2 . Методика «Исследование типа темперамента » Айзенка. 3 . Методика « Исследование свойств темперамента » В.М.Русланова .Методика « Шкала эмоциональной стабильности - нестабильности (нейротизма) » показала среднюю эмоциональную стабильность на 50 % учащихся, эмоциональную стабильность в 37,5 % учащихся и только у 12,5% тестируемых - эмоциональную нестабильность. По методике « Исследование типа темперамента » - более 60 % учащихся имеют холерический тип темперамента , 12,5 % учащихся имеют меланхолический тип темперамента и 25 % имеют неопределенный тип темперамента или - осевой - их результаты лежат в грани столкновения всех типов темперамента - идеальное сочетание. По результатам методики «Исследование свойств темперамента » в 70 % подростков отмечается средние и высокие показатели по блокам - эргичность , пластичность и темп , и низкие показатели по блоку - эмоциональная чувствительность , 20 % показатели по блокам имеют средние показатели , и в 10 % учащихся блок эмоциональная чувствительность превышает по показателям чем блоки эргичность , пластичность и темп. Полученные результаты свидетельствуют об особенностях темперамента подростков с легкой умственной отсталостью - поскольку большинство из учащихся имеют холерический тип темперамента , меньшинство - меланхолический , а сангвиников и флегматиков не было обнаружено. Также наблюдаются особенности определенных проявлений темперамента умственно отсталых подростков . Эмоциональная чувствительность намного снижена у таких детей . Уровень нейротизма в большинстве имеет среднюю выраженность - то есть приближенный к норме.

Ключевые слова: темперамент, подростковый возраст, легкая умственная отсталость, психологические особенности, психодиагностическое обследование.

Ogorodnijchuk Z.V., Klymenko V.V. Features temperament adolescents with mild mental retardation

The article reveals the peculiarities of temperament adolescents with mild mental retardation, knowledge of which is a prerequisite for choosing effective ways to care for a successful social and psychological adjustment of adolescents in society. The authors in their work analyzed the existing approaches where the study of the theory of temperament. This study was conducted at the school - boarding school № 26 for children with mental and physical development. Diagnosed were students of 8th class of diagnosis - mild mental vidstalyst , F 70.To study the characteristics of temperament were teenagers used the following methods:1. Method of "Scale of emotional stability - instability (neyrotyzm)" H. Eysenck. 2. Method "Studies such as temperament " H.Ayzenka. 3. Methods " Investigation of the properties of temperament " V.M.Ruslanova .Method of "Scale of emotional stability - instability (

neurotyzm)" showed high emotional stability by 50% of students emotional stability 37.5 % of students and only 12.5 % tested - emotional instability. Following the procedure " Research type of temperament " - more than 60 % of students with choleric temperament , 12.5 % of students have melancholichnyy temperament and 25% are uncertain temperament or - axis - the results are at the verge of collision of all types of temperament - the perfect combination. As a result of technique " Investigation of the properties of temperament " 70% of teens observed medium and high rates of block erichnist , flexibility and pace, and low performance on the block - emotional sensitivity , 20 % turnout on the block are average , and 10 % of students block emotional sensitivity than on indicators than erichnist power , flexibility and pace. These results suggest peculiarities of temperament adolescents with mild mental retardation - as most of the students have a choleric temperament , a minority - melancholichnyy and sanguine and phlegmatic not been identified. Also, there are certain features displays of temperament mentally retarded adolescents. Emotional sensitivity is much reduced in these children. Level neurotyzmu most have high severity - that is close to normal.

Keywords: temperament, adolescence, mild mental retardation, psychological characteristics, psychodiagnostic examination.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2014 р.

Статтю прийнято до друку 11.03.2014 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шеремет М.К.

УДК: 376-053.36:331.54-053.66

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ЛЕГКОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Огороднійчук З.В.

кандидат психологічних наук, професор

Рудюк М.О.

Людині з проблемами в інтелектуальному і фізичному розвитку потрібна особлива допомога у розвитку їх здібностей, професійному самовизначенні. Тому одним з пріоритетних напрямків спеціального навчання дітей з відхиленнями у розвитку поряд з загальною освітою є забезпечення для них реальної можливості отримання трудової підготовки.

Професійна спрямованість при цьому розглядалась авторами як найважливіший показник і структурний компонент професійного самовизначення. Чим раніше виявлена схильність людини до певної професійної діяльності, тим легше їй зорієнтуватися у виборі професії. Ознакою схильності до певної професійної діяльності є інтереси, в яких проявляється пізнавальні потреби і спрямованість особистості на певну діяльність. Виявлення інтересів людини сприяє професійному визначенню.

Рання юність вважається періодом фактичного переходу від дитинства до дорослості, який обумовлюється не лише фізіологічним та біологічним, а й соціальним фактором. Період юності – це період самовизначення. Саме самовизначення (соціальне, особисте, професійне, духовне) є основним завданням та центральним новоутворенням цього віку. Враховуючи особливості особистісної сфери розумово відсталих школярів, можна стверджувати, що у цьому плані вони стикаються з рядом проблем на шляху професійного самовизначення [2].

Знання розумово відсталих школярів про професії обмежені. Учні не мають достатньо чітких, конкретних уявлень про ті галузі народного господарства, в яких вони могли б трудитися. Їм не відомі власні можливості і дані про професійну придатність до того чи іншого виду праці. Вони претендують навіть на професії, пов'язані з інтелектуальною працею, що говорить про високий рівень домагань і про завищену самооцінку. Внаслідок цього професійні наміри розходяться з можливостями оволодіння професією.

Труднощі вибору професії у ранньому юнацькому віці, як в нормі, так і у школярів з відхиленнями у розумовому розвитку, обумовлені ще тим фактом, що навіть сформований професійний план виявляється відірваним від реальної життєвої практики. Виникає проблема наявності власного досвіду у вибраній сфері праці. Ця проблема особливо гостро постає у розумово відсталих школярів, недостатня інформованість про власні можливості та вимоги того чи іншого виду діяльності може призводити до викривленого формування професійної спрямованості та неадекватного професійного вибору.

Дослідження К.М. Турчинської розкривають особливості прояву професійних інтересів у розумово відсталих школярів у різні періоди їх навчання. В учнів 5-го класу спостерігається широкий діапазон професійних інтересів - від інженера і космонавта до вантажника і двірника. Це пояснюється низькою критичністю, недостатніми знаннями, малим життєвим досвідом і невідповідністю між їх інтересами і усвідомлюваними можливостями. Стійкість інтересів невелика. Інтереси поверхневі. Перш за все, звертає на себе увагу